

Bir *De Facto* Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum:
Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler

*Civil Society in a De Facto State-Northern Cyprus: Societal Dissent,
Turkish Cypriot Trade Unions and Relations with Turkey*

İbrahim AYBERK

Doktora Adayı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yakın Doğu
Üniversitesi

Sait AKŞİT

Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yakın Doğu Üniversitesi

Ali DAYIOĞLU

Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Lefke Avrupa Üniversitesi

Bu makaleye atıf için

Ayberk, İbrahim; Akşit, Sait ve Dayıoğlu, Ali, "Bir *De Facto* Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 64, 2019, s. 127-144, DOI: [10.33458/uidergisi.653013](https://doi.org/10.33458/uidergisi.653013)

Makaleye Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.653013>

Makale Gönderim: 04 Nisan 2019

Son Düzeltme: 13 Eylül 2019

İnternet Yayım: 01 Aralık 2019

Basım Tarihi: 01 Aralık 2019

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler

E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Bir *De Facto* Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler

İbrahim AYBERK

Doktor Adayı, Yakın Doğu Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs.
E-mail: ibrahim.ayberk@neu.edu.tr

Sait AKŞİT

Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs.
E-mail: sait.aksit@neu.edu.tr

Ali DAYIOĞLU

Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Lefke, Kuzey Kıbrıs.
E-mail: adayioglu@eul.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Kuzey Kıbrıs özelinde hami devletlerin *de facto* devletler açısından önemine ve etkisine vurgu yapılırken aralarında hami devlet-*de facto* devlet ilişkisi bulunan Türkiye-Kuzey Kıbrıs ilişkilerinin Kıbrıs Türk sivil toplumunu nasıl ve ne ölçüde etkilediği ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda, 2000'lerdeki konjonktürel gelişmelerin ve ortaya çıkan toplumsal tepkinin Kuzey Kıbrıs'ı, ülkedeki mevcut sivil toplum yapısında öncü rolü oynayan sendikalar vasıtasıyla, diğer *de facto* devletlerden nasıl ayrıştırdığı aktarılmaktadır. Kuzey Kıbrıs üzerine yapılan vaka analiziyle, *de facto* devletlerin iç meseleleri ve hami devletlerin toplumsal yapıya etkisi hususunda mevcut yazındaki eksikliğe katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *De facto* Devletler, Kuzey Kıbrıs, Kuzey Kıbrıs-Türkiye İlişkileri, Sivil Toplum, Kıbrıs Türk Sendikaları.

Civil Society in a *De Facto* State-Northern Cyprus: Societal Dissent, Turkish Cypriot Trade Unions and Relations with Turkey

ABSTRACT

This study presents the importance of patron states for *de facto* states within the context of Turkey-Northern Cyprus relations intending to highlight how and in what ways the Turkish Cypriot civil society is influenced by this relationship. It analyses the societal dissent in Northern Cyprus through a detailed study of the leading role played by trade unions given the conjectural developments since the early 2000s and argues that this differentiates Northern Cyprus from other *de facto* states. With the case analysis of Northern Cyprus, this study aims to contribute to the gap on the study of *de facto* states' domestic affairs and the influence of patron states on the societal structures of these entities.

Keywords: *De facto* States, Northern Cyprus, Northern Cyprus-Turkey Relations, Civil Society, Turkish Cypriot Trade Unions.

Giriş

De facto devletler,¹ günümüzde bağımsız devletlerden oluşan cari uluslararası sistemin 'kara koyun'larını oluşturmaktadırlar. Uzunca bir süredir sistem içerisindeki varlıklarını sürdürmelerine rağmen, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler yazınında *de facto* devletler, yakın bir döneme kadar birçok bilinmeyenleri olan, son derece 'marjinal' bir konu olarak görülmüştür. Hatta genel algı, bu devletlerin örgütlü suç, kaçakçılık gibi birçok kronik problem ve suç türleriyle özdeşleştirilmelerine ve araştırmacılar için "ulaşılmaz ve tehlikeli" yerler olarak tanımlanmalarına neden olmuştur.² 1990'lar ve özellikle 2000'li yıllarda küresel ölçekte cereyan eden gelişmelerle birlikte yeni *de facto* devletler ortaya çıkmış, buna bağlı olarak da akademik ilginin bir bölümü bu birimler üzerinde yoğunlaşmıştır.³ Akademik ilginin artmasına rağmen, *de facto* devlet tanımı veya bir birimin *de facto* devlet olarak tanımlanabilmesi için gerekli ortak kıstasların neler olduğu üzerinde bir görüş birliğinin olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Yaygın şekilde kullanılan tanımlardan biri O'Loughlin, Kolossov ve Toal'un yapmış oldukları *de facto* devlet tanımıdır: "Belli bir coğrafi bölgede iki yıl veya daha uzun bir süre bölgesel kontrolü sağlamış ve kendisini bağımsız egemen bir devlet olarak ilan etmiş fakat yaygın/geniş çapta uluslararası tanınırlığı ve dolayısıyla uluslararası sistemde meşruluğu bir türlü elde edememiş [bir birimdir]."⁴ Bu kıstaslar göz önünde bulundurulduğunda, Mart 2019 itibarıyla altı *de facto* devletin var olduğu kabul edilmektedir: Bunlardan dört tanesi eski Sovyet bölgesi olarak bilinen coğrafyada varlıklarını sürdüren Abhazya, Güney Osetya, Dağlık Karabağ ve Transdinyester, diğer ikisi ise Kuzey Kıbrıs ve Somaliland'dır.⁵

20 yıldan fazla bir süredir uluslararası sistem içerisindeki varlıklarını sürdüren *de facto* devletlerin devamlılıklarını mümkün kılan çeşitli faktörler vardır.⁶ Bu faktörler arasında hami devletin varlığının ve desteğinin *de facto* devletler açısından hayati bir öneme haiz olduğunu savunmak yanlış olmayacaktır.⁷ Uluslararası tanınırlığa sahip olmayan ve çeşitli izolasyonlara maruz kalan *de facto* devletler, siyasi açıdan olduğu kadar, askeri ve ekonomik olarak da artan bir şekilde hami devletlerine

-
- 1 Bu birimlerin nasıl isimlendirileceği konusu aşırı politikleşmiş bir karaktere sahiptir. Mevcut yazında *de facto* devletlerle ilgili olarak bir 'terminoloji enflasyonu'nun varlığından söz etmek mümkündür. Buna, tanınmayan devletler ve devlet benzeri yapılar (*quasi states*) da dâhildir. Bu birimlerin genel karakterlerinin ve sahip oldukları çelişkilerin en iyi bu şekilde vurgulanabileceği düşünüldüğü için bu çalışmada, *de facto* ifadesi kullanılmıştır.
 - 2 Donnacha O. Beachain et al., "The Secret Lives of Unrecognised States: Internal Dynamics, External Relations, and Counter-Recognition Strategies", *Small Wars and Insurgencies*, Cilt 27, No 3, 2016, s. 441.
 - 3 Temel bazı çalışmalar için bkz. Scott Pegg, *International Society and the De Facto State*, Londra, Routledge, 1998; Nina Caspersen, *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*, Cambridge, Polity Press, 2012.
 - 4 John O'Loughlin et al., "Inside the post-Soviet de facto States: A Comparison of Attitudes in Abkhazia, Nagorny Karabakh, South Ossetia, and Transnistria", *Eurasian Geography and Economics*, Cilt 55, No 5, 2015, s. 2.
 - 5 Somaliland, bilinen klasik anlamda bir hami devlete sahip olmadığı için bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca Ukrayna'daki Donetsk ve Lugansk bölgelerindeki oluşumların statüleri konusunda Mart 2019 itibarıyla netlik olmadığından dolayı bu vakalar da çalışmanın kapsamına dâhil edilmemişlerdir. Bkz. Nina Caspersen, "Playing the Recognition Game: External Actors and De Facto States", *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, Cilt 44, No 4, 2009, s. 51; Nina Caspersen, "Making Peace with De Facto States", Martin Riegl ve Bohumil Dobos (der.), *Unrecognized States and Secession in the 21st Century*, Berlin, Springer, 2017, s. 12.
 - 6 Somaliland ve Transdinyester 1991, Güney Osetya 1992, Abhazya 1993, Dağlık Karabağ 1994'ten bu yana varlıklarını sürdürmektedirler. Kuzey Kıbrıs ise, Türkiye'nin 1974'teki müdahalesini müteakiben Kıbrıs'ın fiilen 'ikiye bölünmesinden' bu yana mevcudiyetini devam ettirmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, mevcut uluslararası yazında *de facto* devletler, tanınmamışlıklarından dolayı, coğrafi konumlarına vurgu yapılarak isimlendirilmektedirler. Bu çalışmada da *de facto* devletler tanımlanırken, uluslararası yazındaki eğilim göz önünde bulundurularak, coğrafi isimleri kullanılacaktır.
 - 7 Pal Kolsto, "The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States", *Journal of Peace Research*, Cilt 43, No 6, 2006, s. 753.

bağımlı hale gelmektedirler. Bu asimetrik ilişki, sivil toplum yapıları ve demokratikleşme düzeyleri başta olmak üzere *de facto* devletlerin iç dinamiklerinin ve bu alanlarda ham devletlerle olan ilişkilerinin çoğunlukla göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Hami devletle olan asimetrik ilişkiye ve *de facto* devletlerin milliyetçi karakterlerinden kaynaklı resmî politika, tarih ve söyleme karşı çıkan ve/veya karşı çıkma potansiyeli olduğu düşünülen 'çatlak sesler'e karşı çoğunlukla tahammülsüz olmalarına rağmen Kuzey Kıbrıs örneğinde görüldüğü gibi bu birimlerin, bazı özellikleri nedeniyle ham devletlerden görece özerk oldukları ve farklı düzeylerde demokratik gelişmişlik sergiledikleri söylenebilir. *Freedom House*'un (Özgürlükler Evi) siyasi hakları ve sivil özgürlükleri göz önünde bulunduran yıllık özgürlük değerlendirmelerinde belirttiği gibi, Kuzey Kıbrıs'ın var olan diğer *de facto* devletlere kıyasla görece daha demokratik oluşu, buradaki sivil toplumun nispeten daha gelişmiş ve özerk bir yapıya sahip olmasına olanak sağlamıştır. Diğer yandan, Kıbrıs Türk sivil toplum örgütlenmesinde önemli bir yere sahip öğretmen sendikalarının etkinliğinin 1960'lı yıllara dek uzandığını düşündüğümüzde, sendikaların Kıbrıs Türk toplumu açısından ulus-devlet oluşumu öncesine dek uzandığını ve *de facto* devlet yapısının gelişiminde demokratikleşmeye ciddi katkı koyduklarını da söylemek mümkündür. Bu durum sivil toplumun, özellikle de bazı 'ağır siklet' sendikaların, bu birimler için alışlagelmiş dışında talepleri dile getirmede daha özgür olmalarını, zaman zaman ise Kuzey Kıbrıs'taki sağ siyasi yelpazenin ve ham devlet yöneticilerinin şiddetli tepkisini çeken eleştirel bir yaklaşım sergilemelerini mümkün kılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada, Kuzey Kıbrıs özelinde ham devletlerin *de facto* devletler açısından önemine ve etkisine vurgu yapılırken aralarında ham devlet-*de facto* devlet ilişkisi bulunan Türkiye-Kuzey Kıbrıs ilişkilerinin Kıbrıs Türk sivil toplumunu nasıl ve ne ölçüde etkilediği ortaya konulacaktır. Buna binaen, konjonktürel gelişmelerin Kuzey Kıbrıs'ı, ülkedeki mevcut sivil toplum vasıtasıyla, diğer *de facto* devletlerden nasıl ayırttığı aktarılacaktır.

Hami Devlet'in Önemi ve De Facto Devletlerin Sivil Toplum Yapıları

Uluslararası sistemde devlet olarak kabul görmeyen, yani dışsal meşruluğa sahip olmayan yapıları temsil eden *de facto* devletler, kendilerinden ekonomik, siyasi ve askerî açıdan çok daha kudretli ham devletlere bağımlı olmak dışında fazla bir seçeneğe sahip değildir.⁸ Hami devletler, *de facto* devletlerin dolaylı olarak uluslararası sisteme entegrasyonunu sağlarlarken, yaşadıkları mali sıkıntılarını, güvenlik kaygılarının ve hatta toplumsal dengesizliklerin üstesinden gelebilmeleri için de destek vermektedirler. Bu noktada *de facto* devletlerin uluslararası düzeyde maruz kaldıkları izolasyon seviyesiyle ham devletlerine bağımlı olma seviyelerinin doğru orantılı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna göre, bir *de facto* devletin uluslararası düzeyde maruz kaldığı izolasyonlar arttıkça, ham devletine her alanda olan bağımlılığı daha da artmaktadır. Caspersen bu noktaya vurgu yaparak, *de facto* devletlere uluslararası düzeyde uygulanan izolasyonların genel olarak herhangi bir fayda sağlamak bir tarafa, ham devletleri tabir caizse bu birimler için 'yaşam destek ünitelerine' dönüştürerek, mevcut bağımlılıklarını

8 Caspersen, *Unrecognized States*, s. 39. Hami devlet-*de facto* devlet arasındaki vesayet ve bağımlılık ilişkisinin kuramsal olarak tartışıldığı bazı önemli çalışmalar için ayrıca bkz. Direnç Kanol, "Tutellary Democracy in Unrecognized States", *EUL Journal of Social Sciences*, Cilt 6, No 1, 2015, s. 62-74; Direnç Kanol ve Nur Köprülü, "Quality of Democracy in Unrecognized States: Lessons from Northern Cyprus", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 17, No 3, 2017, s. 389-402; Giorgio Comai, "Conceptualising Post-Soviet de facto States as Small Dependent Jurisdictions", *Ethnopolitics*, Cilt 17, No 2, 2018, s. 181-200.

daha çok derinleştirdiklerini savunmuştur.⁹ Örneğin, Güney Osetya'nın devlet bütçesinin %96'sını bu birimin hamî devleti olan Rusya'dan gelen maddî destek oluşturmaktadır.¹⁰

Asimetrik bağımlılık ilişkilerinden dolayı *de facto* devletlerin, hamilerinin 'kukla'ları olduklarına dair yaftalamalara sıklıkla maruz kaldıkları görülmektedir.¹¹ Böylesi bir durum, *de facto* devletlerin kendilerine ait hiçbir inisiyatifleri olmayan, hamî devletlerinin isteklerine ve hedeflerine koşulsuz biat ve hizmet eden yapılar oldukları algısını doğurmaktadır. Ne var ki, bu devletler arasındaki ilişkiler, sanıldığı gibi salt buyruksal değil, çok daha karmaşık ve siyasal dalgalanmalara/iniş-çıkışlara da açık bir karaktere sahiptir.¹² Eğer *de facto* devletlerle hamî devletler arasındaki karmaşık ilişki biçimini nesnel biçimde tasvir edecek bir metafor kullanmamız gerekirse, 'buz dağı' metaforu son derece uygun olacaktır.

Hamî devletlerin, arka çıktıkları *de facto* devletlere yönelik izleyecekleri politikalarını mevcut ve geleceğe dönük hedef ve amaçları doğrultusunda şekillendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu yüzden Kochieva'nın da belirttiği gibi, hamî devletler, sıklıkla, kendi hedef ve amaçlarına hizmet edeceklerini düşündükleri adaylara, siyasî parti(ler) ve/veya siyasetçi(ler), her türlü maddî ve manevî desteği sağlamakta ve/veya bu hedefe yönelik belli yönlendirmeler ve hatta zaman zaman dayatmalar yapmakta bir beis görmemektedirler.¹³ Buna karşılık, hamî devletlerin istekleri ve arzularıyla *de facto* devletlerin sakinlerinin kendi hedef ve beklentileri her zaman tam uyum içerisinde olamayabilmektedir ve bunun sonucunda dönem dönem geniş çaplı itirazlar/karşı koymalar ortaya çıkabilmektedir. Beachain, Comai ve Zurabashvili, eski Sovyet coğrafyasından örneklerle Rusya'nın müdahale girişimlerinin -Abhazya 2004, Transdinyester 2011 ve Güney Osetya 2011- ters teptiğini ve Moskova'nın desteklediği adayların seçimlerde başarılı olamadıklarını vurgulamışlardır.¹⁴ Bu durumda hamî devletler genellikle sağladıkları maddî desteği kesme tehdidinde bulunmakta veya Abhazya örneğindeki gibi salt tehditle yetinmeyip, mevcut durum kendi lehlerine değişene/değiştirilene kadar kendilerine bağımlı olan bu birimlere karşı katı bir şekilde ekonomik ambargo uygulamaya başlayabilmektedirler.

De facto devletlerin, çatışmaların sonucu olarak ortaya çıkmaları, günümüzde son derece tartışmalı nüfus yapılarına ve 'demografik fobilere' sahip olmaları¹⁵ dâhil birçok ortak özellikleri olmasına rağmen, birebir aynı nitelikleri taşıdıklarını söylemek mümkün değildir.¹⁶ Örneğin, demokratik özgürlükler açısından değerlendirildiklerinde, bu devletler birbirlerinden belirgin farklılıklar göstermektedirler. Freedom House tarafından düzenli şekilde yayınlanan *Dünya'da Özgürlük Raporlarında*, *de facto* devletlere ilişkin olarak 1998 yılından bu yana yer alan değerlendirmelerde Abhazya ve Dağlık Karabağ 'Kısmen Özgür'; Güney Osetya ve Transdinyester 'Özgür Olmayan'; Kuzey Kıbrıs ise 'Özgür' şeklinde tasnif edilmektedir. Bu durum, *de facto* devletlerdeki sivil toplum ve

9 Caspersen, *Unrecognized States*, s. 56.

10 Vladimir Kolossov ve John O'Loughlin, "After the Wars in the South Caucasus State of Georgia: Economic Insecurities and Migration in the 'De Facto' States of Abkhazia and South Ossetia", *Eurasian Geography and Economics*, Cilt 52, No 5, 2011, s. 637.

11 Nina Caspersen ve Antje Herrbeg, "Engaging Unrecognised States in Conflict Resolution: An Opportunity or Challenge for the EU?", *Initiative For Peacebuilding*, Brüksel, 2010, s. 8, <http://themediateur.eu/wp-content/uploads/2017/12/1012CMI.pdf> (Erişim Tarihi 20 Mart 2019).

12 Caspersen, *Unrecognized States*, s. 154.

13 Fatima Kochieva, "The Ossetian Neverendum", *European Council on Foreign Relations Essay*, 1 Eylül 2016, http://www.ecfr.eu/article/essay_the_ossetian_neverendum (Erişim Tarihi 21 Mart 2019).

14 Beachain et al., *The Secret Lives of Unrecognised States*, s. 447.

15 Ibid., s. 455.

16 Martin Riegl, "Prospects and Limits of Economic Development of Unrecognized States: Between Organized Hypocrisy and Private Interests", *European Scientific Journal*, Cilt 10, No 4, 2014, s. 18.

sivil toplum kuruluşlarının (STK) genel yapılarına, özgürlüklerine, faaliyetlerine/faaliyet alanlarına ve karşılaştıkları zorluklara da doğrudan etki etmektedir.

De facto devletlerin toplumsal yapıları üzerinde çalışan araştırmacıların siyasal alanda çoğulculuk ve güçlü bir sivil toplum yapısı için ilk başlarda en çok ön plana çıkardıkları aday, özellikle yüksek ekonomik gelişmişlik düzeyi nedeniyle Transdinyester'di.¹⁷ Günümüzde, eski Sovyet bölgesindeki genel standartlar göz önünde bulundurulduğunda, Abhazyaya görece daha başarılı kabul edilmekte ve nispeten daha gelişmiş ve aktif bir sivil topluma sahip bir *de facto* devlet olarak görülmektedir.¹⁸ Bu görece parlak tablonun ardında birçok farklı etkenin varlığından bahsedilebilir. Bilhassa Avrupa Birliği (AB) tarafından Abhazyaya sağlanan güçlü finansal ve teknik destek, bu görece parlak tablonun gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Buna rağmen, uluslararası kuruluşlardan destek alan sivil toplum örgütlerine karşı Abhaz toplumu içerisindeki milliyetçi-muhafazakâr kesimlerin bir güvensizliği söz konusudur. Hatta dönem dönem bu STK'lara, Abhaz devlet güvenlik ve istihbarat servisleri tarafından çeşitli ağır suçlamalar ve yaftalamalar yöneltilmektedir. Genellikle bu sivil toplum kuruluşları, Batılı devletler ve Gürcistan'dan yardım ve direktifler alarak Abhazyaya aleyhine faaliyetler yürütmekle, 'tek emelleri Abhazyaya zarar vermek' olan uluslararası güçlerin 'kukla'ları veya 'işbirlikçi'leri olmakla suçlanmakta ve 'içerdeki hain'ler olarak etiketlenmektedirler.¹⁹ Bundan dolayı STK'lar, devletin tabulaştırdığı alanlara/konulara temas etmekten genelde kaçınılmaktadırlar.

Dağlık Karabağ'ın toplumsal yapısını yakından incelediğimiz zaman karşımıza, sivil toplum açısından daha sıkıntılı bir tablo çıkmaktadır. Sivil toplumun kısıtlı gücünün, etkisinin ve sınırlı faaliyet alanının ardında yatan temel neden, Dağlık Karabağ'daki yöneticilerin sivil topluma yönelik 'araçsalıcı' ve hatta 'çıkarıcı' olarak nitelendirilebilecek bir yaklaşıma sahip olmalarıdır. Kolsto ve Blakkisrud'un 2008 yılında yayımlanmış oldukları çalışmaya göre, Dağlık Karabağ'da neredeyse Abhazyaya kadar STK bulunduğu görülse de, bu durumu yetkililerin siyasi çoğulculuğa duydukları 'samimi' desteğe bağlamak mümkün değildir. Tam aksine bu yol ile yetkililer, Dağlık Karabağ'ın son derece gelişmiş, güçlü ve aktif bir sivil topluma sahip, demokratik bir birim olduğuna dair bir "illüzyon"²⁰ yaratarak, devletlerinin uluslararası tanınırlığını arttırmayı hedeflemektedirler.²¹ Buna rağmen yetkililer, kurulmalarının önüne engeller çıkarmadıkları ulusal STK'ların kendi imtiyazlı statülerini ve *de facto* birimin resmî söylemi ile resmî iç ve dış politika paradigmasını sorgulayabilecek kadar güçlenip politize olmalarına kesinlikle imkân tanımamaktadırlar. Bittabi bu yerleşik tutumun, Kolsto ve Blakkisrud'un da değindiği üzere, sivil toplumun genel ifade özgürlüğü, süregelen süreçlere katılımı ve faaliyet alanları üzerinde doğrudan kısıtlayıcı bir etkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir: "Bazı STK'lar devlet politikalarının belli yönlerini eleştirebilmelerine rağmen, örneğin Bakü ile sürdürülen çatışma çözümüne (*conflict settlement*) yönelik resmi anlayış/yaklaşım gibi, daha temel meselelerde yetkililere alenen muhalefet edememektedirler".²²

17 Nicu Popescu, *Democracy in Secessionism: Transnistria and Abkhazia's Domestic Policies*, Bükreş, Open Society Institute, 2006, s. 4-5.

18 Pal Kolsto ve Helge Blakkisrud, "Living with Non-recognition: State- and Nation-building in South Caucasian Quasi-states", *Europe-Asia Studies*, Cilt 60, No 3, 2008, s. 499.

19 Nicu Popescu, *Europe's Unrecognised Neighbours: The EU in Abkhazia and South Ossetia*, CEPS Working Document No 260, Brüksel, Centre for European Policy Studies, 2007, s. 14.

20 Popescu, *Democracy in Secessionism*, s. 9.

21 Licinia Simao, *Engaging Civil Society in the Nagorno Karabakh Conflict: What Role for the EU and its Neighbourhood Policy?*, MICROCON Policy Working Paper No 11, Brighton, MICROCON, 2010, s. 24-25.

22 Pal Kolsto ve Helge Blakkisrud, "De facto States and Democracy: The Case of Nagorno-Karabakh", *Communist and Post-Communist Studies*, Cilt 45, No 1-2, 2012, s. 147.

Abhazy ve Dağlık Karabağ örnekleriyle kıyaslandığında, Güney Osetya ve Transdinyester'deki sivil toplumun ve STK'ların yapılarının, faaliyet alanlarının ve sahip oldukları imkânlar ve özgürlüklerin tamamen farklı hikâyeleri temsil ettiklerini savunmak mümkündür. Güney Osetya son derece zayıf bir sivil toplum yapısına sahipken buradaki önde gelen sivil toplum aktivistleri, uluslararası toplumun ilgisizliğini bu durumun sorumlusu olarak değerlendirmektedirler.²³ Transdinyester'deki sivil toplumun içinde bulunduğu durum ise tam anlamıyla içler acısıdır: Devlet tarafından yoğun şekilde uygulanan baskı ve şiddet dolayısıyla sivil toplum son derece kısıtlı bir alana sahipken, bu kısıtlı alan içerisinde faaliyetlerini sürdürmeye çalışan çok az sayıdaki STK ise zar zor 'nefes alabilmektedir'.²⁴ Transdinyester'deki yetkili mercilerin faaliyetleri büyük oranda, kendilerine ve resmî politikaya karşı çıkan/eleştirel yaklaşan veya çıkma potansiyeline sahip oldukları düşünülen 'çatlak seslerin', geniş çapta toplumsal destek kazanarak kendilerinin ekonomik ve siyasi bakımdan imtiyazlı statülerine ciddi bir tehdit oluşturmadan önce sindirilmesine yöneliktir. Popescu'ya göre resmî politika ve otorite için tehdit oluşturabileceği düşünülen aktörlere ve kuruluşlara (STK'lar, medya kuruluşları vb.) karşı hayata geçirilen sert ve baskıcı uygulamalarda ve tabir caizse 'cadı avları'nda, son derece merhametsiz bir yapı olan *Devlet Güvenlik Bakanlığı* çok önemli bir role sahiptir.²⁵ Bu nedenle, Transdinyester'deki sivil toplum günümüzde dahi son derece etkisiz bir yapıya sahiptir ve siyasi açıdan hassas olarak değerlendirilen meseleler yerine, sadece sosyal meselelerle meşgul olabilmektedir.²⁶

Yukarıda tartışıldığı üzere, *de facto* devletlerdeki STK'lar kısıtlayıcı siyasi ortamlardan dolayı güvensizlik ve çeşitli suçlamalara, yaftalamalara, baskılara ve saldırılara maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla STK'lar, siyasi konulara odaklanmaktan ziyade, hami devletleri ile süregelen vesayet ve bağımlılık ilişkisinden dolayı buralardaki yönetimlerin sınırlarını belirledikleri konularla meşgul olabilmektedirler. Kuzey Kıbrıs'taki sivil toplum, özellikle de sendikalar, tarihsel nedenlerin -1974 öncesinden gelen tecrübeyle birlikte demokratikleşmeye sağladıkları katkılar- ve konjonktürel gelişmelerin etkisiyle diğer *de facto* devletlerden ayrılmaktadırlar.

Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplumun Yapısı ve Gelişimi

Kıbrıs Türk sivil toplumunun kökenleri birçok tarihçi ve araştırmacı tarafından İngiliz Sömürge Dönemi'nde deneyimlenen kooperatif harekete (1909) ve sendikal harekete (1932) dayandırılmaktadır.²⁷ 1940'lı yıllarda sendikacılık ada genelinde çok güçlenirken, 1943 yılından itibaren Kıbrıslı Türkler, iki toplumun üyelerini içeren sendikalara ek olarak, kendi ayrı sendikalarını da kurmaya başlamışlardır.²⁸ Günümüzde güçlü finansal ve örgütsel yapıları sayesinde kamusal alanda aktif olan sol eğilimli Kıbrıs Türk sendikalarının büyük çoğunluğu, sendikal faaliyetlerine 1974 öncesinde başlamışlardır. Örneğin, öğretmen sendikaları olan Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası (KTÖS) ile Kıbrıs Türk Orta Eğitim

23 Popescu, *Europe's Unrecognised Neighbours*, s. 13-14.

24 Nona Mikhelidze ve Nicoletta Pirozzi, *Civil Society and Conflict Transformation in Abkhazia, Israel-Palestine, Nagorno-Karabakh, Transnistria and Western Sahara*, MICROCON Policy Working Paper No 3, Brighton, MICROCON, 2008, s. 37.

25 Bkz. Popescu, *Democracy in Secessionism*, s. 7.

26 Ibid., s. 8; Mikhelidze ve Pirozzi, *Civil Society and Conflict Transformation*, s. 37.

27 Saadet Alpar, *Kıbrıs'ta Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 10; Gregoris Ioannou ve Sertaç Sonan, "Trade Unions and Politics in Cyprus: A Historical Comparative Analysis Across the Dividing Line", *Mediterranean Politics*, Cilt 22, No 4, 2016, s. 7.

28 Ioannou ve Sonan, *Trade Unions and Politics in Cyprus*, s. 7.

Öğretmenler Sendikası (KTÖES) 1968'de, kamuda olan Kıbrıs Türk Amme Memurları Sendikası (KTAMS) ise 1973'te kurulmuştur. Adanın 1974'te fiilen 'ikiye bölünmesi', tüm Kıbrıs için bir 'kırılma noktası'nı temsil ederken, Kıbrıs Türk toplumu için de 'yeni bir başlangıç' oluşturmuştur. 1974'ün hemen ardından adanın kuzeyinde az sayıda yeni STK'nın kurulması ve günümüzde hâlâ daha aktif bazı sağ eğilimli sendikaların ulus-devlet inşa girişimine paralel sendikal yaşamlarına başlamalarıyla (örneğin 1975'te kurulan Kıbrıs Türk Kamu Görevlileri Sendikası [Kamu-Sen]) birlikte Kıbrıs Türk sivil toplumu ufak da olsa bir gelişme gösterirken, bu konudaki asıl gelişme ve popülerleşme 1990'lı yıllarda gözlemlenebilmektedir.²⁹ Alpar'a göre bu belirgin gelişimin ve popülerleşmenin ardında, sivil toplum kavramının ve STK'ların söz konusu dönemde küresel düzeyde artan öneminin yanı sıra, içsel ve dışsal olmak üzere iki önemli dinamik vardır.³⁰ Alpar'ın dışsal olarak nitelendirdiği dinamik; 1990'lı yıllarla birlikte uluslararası toplumun Kıbrıs sorunu için federal bir çözümü ön plana çıkartması ve *Yeşil Hat*'ın her iki tarafındaki sivil toplum ve STK'ları da bu sürecin en önemli aktörlerinden biri olarak belirlemesidir. Özellikle sosyalist blokun 1991'de çökmesiyle -Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere- yaşanan dönüşüm ve AB'yle bütünleşme süreçleri, AB'de, liberal demokratik yapıların güçlü bir şekilde yerleştirilebilmesi amacıyla sivil toplumun desteklenmesi fikrini ön plana çıkartmıştır. Kuzey Kıbrıs'taki sivil toplumun çeşitlilik kazanması ve STK'ların mali ve teknik açıdan güçlendirilmesi de büyük oranda bu çerçevede yer almıştır.³¹

İçsel dinamığe gelince, 'Bankalar Krizi' ismiyle bilinen 2000-2001 ekonomik kriz sürecini takiben Kıbrıs Türk toplumunun geniş bir kesiminde, Türkiye'ye olan aşırı bağımlılık ve Ankara hükümetlerinin artan bir şekilde iç siyasete ve ekonomik işleyişe yönelik müdahalelerine karşı yükselen yoğun bir hoşnutsuzluğun ortaya çıktığı söylenebilir.³² Statüko ve Türkiye'ye yönelik memnuniyetsizliğin toplumun farklı kesimlerinde filizlendirdiği siyasal söylem ve aktivizm, birçok Kıbrıs Türk STK'sını bu dönemde harekete geçirmiş ve özellikle de KTÖS, KTOEÖS ve KTAMS gibi 'ağır sıklet' sendikaların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu eğilimin 2010'lu yıllarda Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'la ilgili siyasi, ekonomik ve toplumsal politikalarının değiştiğine yönelik algıyla yeni bir tepkisel dalga yarattığını ve sendikaların toplumun biçtiği öncü rollerini sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

Diğer *de facto* devletlere kıyasla Kuzey Kıbrıs'taki STK'ların günümüzde sayıca çok daha fazla ve göreceli olarak daha aktif, politize ve eleştirel bir tutuma sahip oldukları belirtilebilir. Konjonktürel olarak 2000'li yıllarda yaşanan dönüşüm süreci ve Annan Planı döneminin yarattığı niceliksel ve niteliksel artışın büyük bir çoğunluğunu derneklerin oluşturmasına rağmen, sayıca az olan sendikaların, özellikle de beyaz yakalıların örgütlendikleri sendikaların, toplumda lokomotif rolünü üstlendiklerini söylemek mümkündür. Yukarıda belirtildiği üzere, sendikaların aktif, etkili ve 'gür sesli' olmaları, derneklere göre köklü geçmişlerinin yanı sıra güçlü finansal ve örgütsel yapıları nedeniyledir.³³ Bundan kaynaklı olarak sendikaların büyük çoğunluğunun kampanya, faaliyet ve söylemlerinin kendi üyeleri ve onların hak ve çıkarlarının iyileştirilmesi ile sınırlı kalmadığını, tam aksine birçok farklı toplumsal konu ve soruna da

29 CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation, *An Assessment of Civil Society in Cyprus: A Map for the Future*, Johannesburg, CIVICUS, 2005, s. 113.

30 Alpar, *Kıbrıs'ta Sivil Toplum*, s. 5.

31 CIVICUS, 2005, s. 114; George Kyris, *The Europeanisation of Contested Statehood*, Londra, Routledge, 2015, s. 57.

32 Alpar, *Kıbrıs'ta Sivil Toplum*, s. 5.

33 CIVICUS, 2005, s. 171; Neriman Saygılı et al., "KKTC'de Sendika Tarihi ve Kıbrıslı Türklerin Varoluş Mücadelesindeki Yeri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, No 28, 2013, s. 284-295.

odaklandığını söylemek gerekmektedir. Bu doğrultuda sendikalar, ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmede, görüşlerini tabana yaymada ve birçok kez kitleleri mevcut rejimi/statükoyu ve hami devleti eleştiren gösteriler için mobilize etmede son derece önemli bir rol oynamışlardır. Diğer bir deyişle, özellikle ‘ağır sıklet’ sendikalar, büyük bir kısmı son derece katı Türk milliyetçiliği ve bunun ayrılmaz parçalarından olan ‘ulusal paranoyalar ve kırmızı çizgiler’ ve ‘Anavatan-Yavruvatan’ kabulüne dayalı kamusal alana hâkim söyleme karşı, farklı perspektifleri, milliyetçilikleri -örneğin Kıbrıslı Türk milliyetçiliği- ve gelecek tahayyülleriyle “alternatif siyasi”³⁴ ve hatta kültürel kanallar yaratmaktadırlar. Diğer *de facto* devletlere kıyasla Kuzey Kıbrıs’taki sivil toplumun bu farklarını ortaya koymak amacıyla çalışmada, başlıca iki farklı dönemdeki toplumsal gelişmelere yönelik yükselen toplumsal tepkiye öncülük eden sol eğilimli sendikaların üstlendikleri roller/sorumluluklar irdelenecektir. Bunlardan ilki, 1990’ların sonundaki olaylar silsilesi ve 2000’lerin başındaki ekonomik krizle tetiklenen ve Bu Memleket Bizim Platformu’nun düzenlediği mitinglerle zirve yapan toplumsal gelişmelerdir. İkincisi, 2008 ekonomik krizinin ardından Toplumsal Varoluş Mitingleri’yle vücut bulan toplumsal olaylardır. Bu iki farklı dönemde ortaya çıkan tepkisel tutum ve faaliyetleri daha iyi anlayabilmek için konjonktürel ortamın bu noktada detaylandırılması gerekmektedir.

‘Kıbrıs Cumhuriyeti’nin AB’ye üyelik süreci ilk önemli konjonktürel gelişme olarak gösterilebilir. Bu gelişme, Kıbrıs sorunuyla ilgili yeni bir müzakere sürecinin Haziran 1999’da başlamasına neden olmuştur. Müzakereler, Kıbrıs sorununun ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi beklenen 2004 yılı öncesinde çözülmesi ana hedefiyle başlamıştır. Dönemin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan’ın adıyla anılan Annan Planı’nın ilk taslağının Kasım 2002’de taraflara sunulmasıyla yeni bir ivme kazanan süreç, Plan’ın 24 Nisan 2004’te adanın her iki kesiminde referanduma sunulmasıyla noktalanmıştır. Plan, Kıbrıslı Rumların referandumda ret oyu kullanmalarıyla nihai hedefine ulaşamasa da, Kıbrıs Türk toplumu ve siyaseti üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Diğer önemli gelişme Türkiye’nin AB üyeliğiyle ilgili yaşananlar ve bunların Türk siyasetinde yol açtığı değişimlerdir. 1997’deki Lüksemburg Zirvesi sonrasında ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ tam üyelik müzakerelerine başlarken, ‘dışlanmışlık psikolojisi’ne giren Türkiye, ancak 1999’daki Helsinki Zirvesi’nde aday ülke statüsüne sahip olabilmıştır. Bu olumlu gelişmeye karşılık AB, Türkiye’nin üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için Kopenhag Kriterleri kapsamında ciddi ilerleme kaydetmesinin yanında, Kıbrıs ve Ege sorunlarıyla ilgili beklentilerini ve izlenecek yol haritasını ortaya koymuştur. Kıbrıs’la ilgili olarak dikkat çeken husus, Helsinki Zirvesi sonrasında yayınlanan belgede, “Avrupa Konseyi, [Kıbrıs’ta] siyasi çözümün Kıbrıs’ın AB üyeliğini kolaylaştıracağını vurgular. Üyelik görüşmelerine kadar anlaşma sağlanamaması durumunda, Konsey’in üyeliğe ilişkin kararı önkoşulsuz verilecektir...” ifadesinin yer alması oluşturmuştur. Bu ifade, 2002 yılında Kıbrıs’ın AB üyeliği kararının verileceği anlamını taşıdığından, Türkiye’deki kimi kesimlerin yanı sıra Kıbrıs Türk resmî çevreleri tarafından da tepkiyle karşılanmıştır.³⁵

Cumhurbaşkanı Denktaş bu ifadeye tepki olarak Türkiye ile ilişkilerin derinleştirilmesi gereğinden bahsetmenin dışında, AB’nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Güney Kıbrıs’ı üyeliğe kabul etmesi halinde adayı kalıcı olarak bölmenin sorumluluğunu taşıyacağını belirtmiştir. Yeni oluşan koşullar karşısında geleneksel politikasını sürdürme niyetini ortaya koyan Denktaş’ın bu tutumu, alternatif

34 Alpar, *Kıbrıs’ta Sivil Toplum*, s. 6.

35 Melek Fırat, “1990-2001 Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 479-480.

çözüm arayışları içerisindeki Kuzey Kıbrıs'taki sendikalar ve sivil toplum örgütleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır.³⁶ Kıbrıs'taki iç siyasi gelişmeler bu şekilde devam ederken, Türkiye'de Kasım 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) tek başına iktidara gelmesiyle dış politikada yeni bir süreç başlamıştır.

AKP'nin Türkiye'nin dış politika önceliklerini gözden geçirme ve 'kronikleşen' sorunlarını çözme hususunda gösterdiği eğilim, özellikle Kıbrıs sorunu kapsamında, statükoya karşı bir yaklaşım ve 'bir adım önde olma' söylemine dayalı girişimci bir tutum benimsemesine neden olmuştur. Bu dönüşüm, Kıbrıs Türk siyasetinde de değişimin güçlenmesine olanak sağlamış, Denktaş'ın Annan Planı sürecinde devre dışı bırakılması ve siyaseten zayıflatılmasına karşılık, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin de desteğiyle, sol eğilimli Cumhuriyetçi Türk Partisi'nin (CTP) Mehmet Ali Talat önderliğinde ön plana çıkmasına imkân yaratmıştır.

Her iki konjonktürel faktör Kıbrıs Türk siyasetinde değişimin güçlenmesine fayda sağlayan bir ortam sunarken, ABD ve AB'nin Kuzey Kıbrıs ve Türkiye üzerinde oluşturduğu baskı da bu dönemde Kuzey Kıbrıs'ta sivil toplumun daha aktif roller üstlenmesine fırsat yaratmıştır. Ortaya çıkan toplumsal olaylar neticesinde güçlenen toplumsal tepkinin sendikalar öncülüğünde örgütlenmesi böylesi bir uluslararası ortamda gelişmiş ve şekillenmiştir.

2000 Sonrası Krizler, Tepkiler ve Türkiye'yle İlişkilerde İniş-Çıkışlar

Popüler söylemde 'Bankalar Krizi' şeklinde adlandırılan ve Kuzey Kıbrıs'ın finansal sektöründe büyük yıkıma neden olan süreç, Kıbrıs Türk toplumunun 1974 sonrasında deneyimlediği travmalar arasında en ön sıralara konulabilir. Kuzey Kıbrıs'ı 1999'un son günlerinde Türkiye'de vuku bulan bazı ekonomik ve siyasi gelişmelere paralel olarak vurmaya başlayan süreç, 2000 yılında da etkisini arttırarak devam etmiş ve yine Türkiye'deki Şubat 2001 ekonomik krizi ve devalüasyonu birlikte doruk noktasına ulaşmıştır.³⁷ Bu dönemde, süreçten etkilenen 10'un üzerinde banka 'batarken', birikimlerini yüksek faiz oranlarının cazibesıyla bu bankalara yatıran binlerce Kıbrıslı Türk de mudi olmuştur.³⁸ Sonan 2007 yılında yayımlanan çalışmasında bu sürecin dramatik bilançosunu, 30 binden fazla kişinin etkilendiğinin ve batan bankalardaki, 58 bin farklı hesapta toplanan, banka mevduatlarının 163 milyon Dolar olduğunun altını çizerek özetlemiştir.³⁹ 2000 yılının Temmuz ayında toplanan yaklaşık 2,000 mudi, Meclis binasını basıp, binaya çeşitli zararlar vererek 'batık' bankalardaki mevduatlarının ivedilikle ödenmesini talep etmişlerdir. Çıkan olaylar kolluk güçlerinin, alışlagelmişin dışında, sert müdahalesiyle bastırılmıştır. Bankalar krizinin yaratmış olduğu mudilerin kayıpları ilerleyen dönemde Türkiye'nin arttırdığı yardımlarla önemli ölçüde telafi edilse de, Sonan'ın da belirttiği üzere aynı dönemde Türkiye tarafından, Kuzey Kıbrıs'ta oluşan bütçe açığının kapatılmasını hedefleyen bir kemer sıkma programı da Kıbrıs Türk toplumuna dayatılmaya başlamıştır.⁴⁰

36 Melek Fırat, "Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 4, No 1, 2004, s. 58.

37 Okan Şafaklı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Banka Krizleri Üzerine Literatürel Bir Çalışma", *Ege Academic Review*, Cilt 2, No 2, 2002, s. 108.

38 Mete Hatay, "The Problem of Pigeons: Orientalism, Xenophobia and a Rhetoric of the 'Local' in North Cyprus", *The Cyprus Review*, Cilt 20, No 2, 2008, s. 156.

39 Sertaç Sonan, *From Bankruptcy to Unification and EU Membership?: The Political Economy of Post-Nationalist Transformation in Northern Cyprus*, Ramses Working Paper No 9, Oxford, European Studies Centre University of Oxford, 2007, s. 12.

40 Ibid., s. 11.

Bankalar krizi travmasının yakın geçmişte gerçekleşen ve Kıbrıs Türk toplumunda infial ve hayal kırıklığı yaratan bir dizi toplumsal ve siyasal olayla birleşmesi, dolan 'toplumsal tepki barajı'nın taşmasına neden olmuştur. Bu taşmayla birlikte Kıbrıs Türk toplumunun bugüne kadar deneyimlediği en geniş katılımlı sivil toplum hareketi, Bu Memleket Bizim Platformu adıyla oluşturulmuştur.⁴¹ Özellikle sol eğilimli sendikaların sadece üyelerini ilgilendiren meselelere ağırlık vermek yerine tüm toplumu etkileyen gelişmelere odaklanarak önderliğini üstlendiği bu hareketin ana motivasyonuna, gerçekleştirdiği bazı önemli eylemlerine, dolaşıma soktukları söylemlerine ve konjonktürel gelişmelerle birlikte değişen önceliklerine değinmeden önce bu olaylardan kısaca bahsetmek sürecin netleşmesi açısından faydalı olacaktır.

Bunlardan ilki, Türkiye'ye ve Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğüne yönelik sert muhalif çizgisiyle bilinen ve 14 Mart 1996'da Kıbrıs'ın Yeniboğaziçi köyündeki Apostolos Barnabas Manastırı'nın o dönemde Kıbrıs Türk Sivil Savunma Teşkilatı Başkanı olan Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu bir subay ve komutasındaki askerler tarafından basılması iddiasını köşe yazılarıyla gündemde tutan gazeteci Kutlu Adalı'nın, 6 Temmuz 1996'da, faili meçhul bir cinayete kurban gitmesidir.⁴² Toplumda büyük öfke uyandıran bu olayı takiben Kıbrıs Türk basını ve sivil toplum örgütleri, cinayetin faili olarak 1960'lardan bu yana dönem dönem gündemi meşgul eden ve Türkiye'deki derin devlet yapılanmasıyla ilişkili oldukları iddia edilen kişi ve Türkiye destekli kimi kurumları ön plana çıkartarak eleştirmişlerdir.⁴³ Eleştirilerin odak noktasını, Türkiye'deki derin devlet yapılanmasının Kıbrıs'ta faaliyet alanı bulması ve Kıbrıs Türk liderliğinin bu durumu en azından görmezden gelmesi oluşturmuştur.⁴⁴ Yine aynı yıl Türkiye'deki kumarhanelerin kapatılması için genelge yayınlanması⁴⁵ ve sonrasında Kuzey Kıbrıs'ta kumarhane turizminin teşvik edilmesi yönünde atılan adımlar ülkede derin bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır.⁴⁶ Bu gelişmeler, Kıbrıslı Türkler arasında, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki toplumsal yapıya artan müdahalesi ve mafya-derin devlet ilişkilerinin Kuzey Kıbrıs'a taşınması olarak algılanmış ve toplumsal tepkiyi hızla büyütüştür.⁴⁷ Bu gelişmelere, özellikle de Kutlu Adalı cinayetine tepki olarak 20 sendika grev kararı almışlar, kararın gerekçelerinden bir tanesini "Kıbrıslı kimliğinin yok olmasını önlemek" olarak açıklamışlardır.⁴⁸

Hızla dolmakta olan baraja eklenen son damlalar olarak nitelendirilebilecek iki önemli toplumsal kriz ise, 2000 yılının Temmuz ayında yaşanmıştır. Bunlardan birincisi, Denktaş ile Türkiye'nin

41 Tuğrul İlt'er ve Sevdâ Alankuş, "[Üvey] Ana-Yavru Vatan Diyaloğunun Kuzey Kıbrıs'taki Değişen Temsilleri", Hanife Aliefendioğlu ve Nurten Kara (der.), *Kuzey Kıbrıs'ta Medya ve Temsil*, Ankara, Dipnot Yayınları, 2009, s. 40.

42 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Dayıoğlu, *Kuzey Kıbrıs'ın 'Ötekileri': Rumlar, Maruniler, Romanlar, Aleviler, Kürtler*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 50-52.

43 Özel Harp Dairesi Eski Başkanı ve Milli Güvenlik Kurulu Eski Genel Sekreteri Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu'nun Eylül 2010'da yaptığı açıklamalar Kıbrıs'la ilgili derin devlet tartışmalarının 60-65 yıl öncesine, yani toplumlararası çatışmaların patlak verdiği döneme kadar uzandığını göstermektedir. Yirmibeşoğlu, şöyle demiştir: "... Özel Harp'te bir kural vardır: Halkın mukavemetini artırmak için düşman yapmış gibi bazı değerlere sabotaj yapılır. Bir cami yakılır. Kıbrıs'ta cami yaktık biz. Cami yakılır mesela...": Tülay Şubatlı, "Kıbrıs'ta Cami Bile Yaktık", *Habertürk*, 23 Eylül 2010, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/554417-kibrista-cami-bile-yaktik>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

44 "Adalı Cinayetini 'T.İ.T.' Üstlendi", *Kıbrıs*, 8 Temmuz 1996, s. 4-5; "Cumhurbaşkanı Denktaş Çatlı Konusunda Konuştu: Gelmiş Olabilir", *Yenidüzen*, 25 Aralık 1996, s. 3.

45 Kumarhanelerin kapatılması yönündeki genelge 15 Ağustos 1996 tarihinde yayınlanmıştır. Türkiye genelindeki 79 kumarhanenin kapatılması ise 11 Şubat 1998'de gerçekleşmiştir: <https://almanakturkiye.wordpress.com/>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

46 Enis Berberoğlu, "Kıbrıs'ta Barışı Çeteler İstemez", *Hürriyet*, 22 Temmuz 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/kibrista-barisi-ceteler-istemez-39256240>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

47 Ünal Fındık, "Kumarhanelere Dikkat", *Yenidüzen*, 13 Şubat 1998, s. 6; "Kumarhaneler Büyük Tehlike", *Yenidüzen*, 14 Şubat 1998, s. 4.

48 "20 Sendika Bugün Grevde", *Yenidüzen*, 9 Temmuz 1996, s. 3.

Kıbrıs'la ilgili politikalarına karşı son derece muhalif bir yayın çizgisine sahip Avrupa Gazetesi'nin (günümüzde Afrika Gazetesi) bazı önemli kalemlerinin, Kuzey Kıbrıs'ta ender rastlanan bir şekilde, 'casusluk suçlaması'yla gözaltına alınmalarıdır.⁴⁹ Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye üzerinde artan baskının olumsuz bir yansıması olarak görülebilecek bu durum, milliyetçi hâkim söylemin Kuzey Kıbrıs'ta muhalif kesimleri AB sürecine rağmen sindirme çabası şeklinde değerlendirilmiştir.⁵⁰

Diğer kriz ise, Başbakan Yardımcısı ve Turizm Bakanı Mustafa Akıncı ve Güvenlik Kuvvetleri Komutanı Ali Nihat Özeyranlı arasında cereyan eden gerilimdir. Akıncı'nın dile getirdiği 'Kuzey Kıbrıs'ta polisin İçişleri Bakanlığı'na bağlanması' yönündeki talebine⁵¹ Özeyranlı, bir tören esnasında sert biçimde karşılık vermiştir. Konuşmasında Kuzey Kıbrıs'ın demokratik bir ülke olmasına rağmen anayasasının, "bazı özel koşullar ve şartlar" göz önünde bulundurularak hazırlandığını belirten Özeyranlı, "Polis, sivil otoriteye bağlanamaz" sözleriyle de başta Akıncı olmak üzere bu talebi dile getiren muhalif kesimlere gözdağı vermiştir. Komutanın tavrına ve Denктаş'ın Özeyranlı'ya desteğine tepki gösteren Akıncı, "protesto ediyorum" diyerek töreni terk etmiştir.⁵² Bu gerilimin siyasi ve toplumsal önemi, Kıbrıslı Türkler arasında yükselen 'kendi kendini yönetme' talebinin, dolayısıyla Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs üzerindeki etki ve müdahalesinin giderek arttığı kaygısının en üst düzeyde tepki bulması şeklinde özetlenebilir. KTÖS, son gelişmelere yönelik tepkisini, ironik dille kaleme alınan bir bildiri yayınlarak göstermiştir. "Şükran sana Sayın General. Şükran sana Ankara" diye başlayan bildiride, Özeyranlı'nın yapmış olduğu açıklamalarla Kıbrıslı Türkler'i 'kendine getirdiği' ve 'yumruk' gibi birleştirdiği vurgulanmıştır.⁵³

Böylesi bir ortamda, bazı sol siyasal partileri de içeren 41 örgüt bir araya gelerek, daha önce de belirtildiği gibi, Bu Memleket Bizim Platformu'nu hayata geçirmişlerdir. Bu süreçte çok önemli bir rol üstlenen dönemin KTOEÖS Genel Başkanı Ahmet Barçın'ın "Kıbrıs Türkü'ne esas sahip çıkan, halka tercüman olan bir güç"⁵⁴ şeklinde nitelendirdiği platform, kurulduktan hemen sonra birçok farklı protesto mitingi düzenlemiştir⁵⁵ ve ilerleyen kısımlarda örneklendirileceği üzere sert eleştiriler içeren bildiriler yayınlamıştır.

Platformun ilk büyük ve önemli eylemi olan 18 Temmuz 2000 Mitingi için yayınladığı duyuru metninde sendikaların, sadece kendi üyelerinin önceliklerini savunan pozisyonundan ayrılarak geniş toplum kesimlerinin sorunlarını gündeme taşıdığı görülebilir. "Bu Memleket Bizim" başlıklı duyuru metninde, başlıca Kıbrıslı Türklerin 'kendi kendilerini yönetme' isteği, barış ve çözüm vurgusu yapılırken, Avrupa Gazetesi tutuklamalarına referansla, Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki müdahalelerine her alanda karşı çıkan sert bir tutum belirlenmiştir.⁵⁶ Dolayısıyla eleştirilerde, Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş ve 'ulusal soruna' ilişkin takınmış olduğu 'çözumsuzlük çözümdür' yaklaşımıyla vücut bulan statükoya ve Türkiye'nin artan bir şekilde Kuzey Kıbrıs'a müdahalelerine

49 "Beş Tutuklu", *Kıbrıs*, 9 Temmuz 2000, s. 4-5.

50 "28 Örgütten Ortak Açıklama: 'Tutuklular Bir An Önce Serbest Brakılmalı'", *Kıbrıs*, 12 Temmuz 2000, s. 6.

51 Anayasa'nın geçici 10.maddesine göre Kuzey Kıbrıs'taki Polis Teşkilatı, Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na, diğer bir deyişle askere bağlıdır.

52 "Polis, Sivil Otoriteye Bağlanamaz", *Kıbrıs*, 1 Temmuz 2000, s. 7; "Tuğgeneral Ali Nihat Özeyranlı'dan Açıklama", *Kıbrıs*, 2 Temmuz 2000, s. 5.

53 "Şükran Sana", *Yenidüzen*, 6 Temmuz 2000, s. 4.

54 Sevgül Uludağ, "İnsan Yüreğinin Haritası", *Yenidüzen*, 23 Aralık 2003, s. 4.

55 Örneğin, 18 Temmuz 2000 tarihinde büyük kitlesel katılımlı -dönemin gazetelerine göre 10-20 bin kişi- bir miting düzenlemişlerdir. "Bu Memleket Bizimdir", *Yenidüzen*, 19 Temmuz 2000, s. 2.

56 "Bu Memleket Bizim", *Yenidüzen*, 13 Temmuz 2000, s. 7.

çok sert tepkiler yöneltmiştir. Bu Memleket Bizim Platformu'nun statüko ve Türkiye'ye yönelik bakış açısının belki de en yalın biçimde özetlendiği bildirilerden bir tanesi 30 Ocak 2001 tarihinde platformun temel taşlarından biri olan KTÖS tarafından yayınlanmıştır. En yüksek tirajlı Kıbrıs gazetesi başta olmak üzere bazı gazetelerin reddettiği bildiri: "Ankara: ne paranı, ne paketini, ne de memurlarını istemiyoruz. Kıbrıs Türkü: Bizde, kendi kendimizi yönetecek bilgi, beceri, potansiyel ve yeterlilik vardır. Esir olmak istemiyoruz" ifadeleri kullanılmıştır.⁵⁷

Platform, ilk başlarda Denктаş rejimi tarafından yöneltilen 'klişe' suçlamalar vasıtasıyla toplum nezdinde itibarsızlaştırılmaya çalışılsa da, faaliyetlerini hız kesmeden devam ettirmiştir. Örneğin Denктаş, 19 Temmuz tarihinde yaptığı açıklamalarla, bir gün önce düzenlenen miting ve organizasyonu üstlenen örgütleri "Rum ağzıyla"⁵⁸ konuşmakla itham ederken, mitinge katılan kitleleri de 'Türkiye'yle ilişkilerin bozulmasına' katkı koymakla eleştirmiştir.⁵⁹ Platformun her geçen gün arkasına aldığı geniş halk desteğiyle güçlenmesinden tedirgin olan mevcut yönetim, zaman zaman baskıcı politikalar da izlemiştir. Örneğin, yukarıda alıntılanan bildirinin yayınlanmasının hemen akabinde Platformun merkez olarak kullandığı KTÖS binası polis tarafından basılmış, bilgisayar ve telefonlara el konulmuş, hapis istemiyle birçok üyeye dava açılmıştır.⁶⁰ Fakat bu uygulamalar, yönetimin arzu ettiği etkiyi göstermek bir yana, Platformun arkasındaki toplumsal desteği biraz daha arttırarak güçlenmesine vesile olmuştur.⁶¹

Platform faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürürken, 2002 seçimleriyle AKP Türkiye'de tek başına iktidara gelmiştir. Seçim Beyannamesi'yle Kıbrıs sorununa yaklaşımında değişim sinyalleri veren AKP,⁶² iktidarının ilk yıllarında benimsemiş olduğu AB odaklı dış politika vizyonu ve bu doğrultudaki yeni Kıbrıs politikasıyla Ankara hükümetlerinin bu döneme kadar sözü edilen konuya yönelik hâkim paradigmasının dışına çıkmıştır.⁶³ AKP'nin Kıbrıs sorununu araçsallaştırdığı, iç ve dış politikada diğer siyasi partilerin ve asker-sivil bürokrasinin temsil ettiği statükoya karşı kendi durum ve meşruiyetini güçlendirmeye çalıştığı söylenebilir.⁶⁴ Bu radikal değişimin sonucu olarak Bu Memleket Bizim Platformu'nun etkinlikleri ve söylemleri çok büyük oranda barış ve çözüm odaklı olmaya, Rauf Denктаş'ı da bu istencin önünde engel şeklinde resmetmeye başlamıştır.⁶⁵ Fırat, Kuzey Kıbrıs'ta "başta sol olmak üzere Denктаş'a ve statükocu politikaya karşı olan" ve Denктаş'ı istifaya çağırarak kesimlerin gerçekleştirdikleri mitinglerin AKP'ye yönelik yıpratma çabalarına karşı destek oluşturduğunu ifade etmiştir.⁶⁶ AKP iktidarı, 2003 ve

57 *Yenidüzen*, 30 Ocak 2001, s. 5.

58 "Yeniden Doğuş Bayramı", *Halkın Sesi*, 19 Temmuz 2000, s. 1.

59 "Denктаş: Fısıltı Gazetesiyle Yayınları Şiddetle Reddediyorum", *Halkın Sesi*, 19 Temmuz 2000, s. 2. Denктаş'ın bu açıklamalarına KTAMS, devranın döndüğünü ve 'Rumcu' ve 'hain' tarzı suçlamaların inandırıcılığını yitirdiğini savunan bir bildiriyle yanıt vermiştir: "Şükran Ekonomisi ve Hainler Edebiyatı İflas Etti", *Yenidüzen*, 22 Temmuz 2000, s. 3.

60 "KTÖS'e Polis Baskını", *Yenidüzen*, 1 Şubat 2001, s. 2.

61 Örneğin, KTÖS binasına yapılan polis baskınından sonra birçok Kıbrıslı Türk ve sivil toplum örgütü, Bu Memleket Bizim Platformu'na desteklerini belirtmişlerdir. "Gerilemeyeceğiz", *Yenidüzen*, 1 Şubat 2001, s. 2.

62 "Her Şey Türkiye İçin", AK Parti Seçim Beyannamesi, 2002, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/954/200304063.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 20 Mart 2019).

63 Melek Fırat, "AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası", İlhan Uzgel ve Bülent Duru (der.), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, Ankara, Phoenix, 2009, s. 442.

64 Sait Akşit ve Özgehan Şenyuva, "Domestic Politics and Perceptions of Turkey-EU Relations", Annette Freyberg-Inan Mehmet Bardakçı, Olaf Leifse (der.) *Growing Together, Growing Apart: Turkey and the European Union Today*, Baden-Baden, Nomos, 2016, s. 61.

65 Bu mitinglerden belki de en önemlisi, 27 Şubat 2003 tarihinde Lefkoşa'nın İnönü Meydanı'nda -mitingün düzenlendiği alana kimliği belirsiz kişiler tarafından bırakılan iki adet patlayıcıya rağmen sendika yetkililerince iddia edildiği üzere, 80,000 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen mitingdir. Bkz. "Susturamadılar", *Yenidüzen*, 28 Şubat 2003, s. 1.

66 Fırat, *AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası*, s. 446.

2005 yılları arasında Kıbrıs Türk siyaseti ve Türkiye'deki statükonun ve asker-sivil bürokrasisinin önemli bir parçası olduğu savunulan ve bu nedenle saf dışı edilmesi gerektiği düşünülen Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a ve Kuzey Kıbrıs'taki statükonun en güçlü 'kale'lerinden Ulusal Birlik Partisi'ne (UBP) karşı, AB ve çözüm yanlısı bir siyaseti benimseyen CTP ve lideri Mehmet Ali Talat'a destek vermiştir.⁶⁷ Bu politika değişikliği, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin de desteğini alan başta CTP olmak üzere çözüm ve AB yanlısı kesimlerin daha da güçlenmelerini sağlamıştır. 2003 genel seçimlerinde zımnen de olsa CTP'nin desteklenmesi, ardından da Mart 2004'te Bürgenstock'taki Annan Planı müzakerelerine Denktaş yerine Başbakan Talat ve Dışişleri Bakanı Serdar Denktaş'ın katılması bu yönde önemli bir adımı temsil eder. AKP, aynı minvalde, 2005'teki cumhurbaşkanlığı seçiminde federal bir çatı altında Kıbrıs'ın yeniden birleşmesini savunan Mehmet Ali Talat'ı, 'çözumsuzlük çözümdür' çizgisinden ödün vermeyi reddeden UBP lideri Dr. Derviş Eroğlu'na karşı destekleyici bir tavır izlemiştir.⁶⁸ AKP iktidarının bu tavrının Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğunun beklentileriyle uyuşması, bu dönemde iki taraf arasında büyük bir gerilimin ortaya çıkmasını engellemiştir.

Kıbrıs Türk sendika ve sivil toplum örgütlerinin kayda değer bir kesiminin, Kıbrıs'la ilgili olarak o güne değin izlediği politikalar nedeniyle Türkiye'ye yönelik negatif söylem ve suçlamaları, bu dönemde gerçekleşen amaç ve hedef uyumlaşması sonucunda gündemden büyük oranda düşmüştür.⁶⁹ Annan Planı kabul edilmese de Kıbrıslı Türklerin bu süreçteki tavrı, uluslararası ortamda daha fazla kabul gördükleri ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal refah seviyelerinin hatırı sayılır biçimde iyileştiği bir dönemin kapısını aralamıştır. Kuzey Kıbrıs ekonomisi, 2003-2006 döneminde daha önce hiç görülmedik seviyelerde -11,4 ile 15,4 arasında değişen değerlerde- büyüme kaydetmiş, kişi başına düşen GSMH 2002 yılında 4.409 dolar seviyesinden 2007 sonunda 14.765 dolar seviyesine çıkmıştır.⁷⁰ Bu gelişmede, özellikle inşaat ve turizme yoğunlaşan yatırım ve yabancı sermaye girişindeki artışın yanı sıra,⁷¹ Annan Planı'nın gelecekte çözümün genel çerçevesini oluşturacağı beklentisiyle uluslararası toplumun Kıbrıslı Türklere yönelik izolasyonların aşılması yönünde adım atacağı umudu da etkili olmuştur.⁷² Aynı dönemde Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a aktarılan kaynaklardaki ciddi artış da buna katkı sağlamıştır.⁷³ Dolayısıyla, 2007 yılında mali protokoller gündeme gelene kadar Kuzey Kıbrıs'taki sivil toplum örgütleriyle Türkiye arasında bir normalleşme yaşandığı belirtilebilir.

67 Kudret Özersay, "2001-2012 Dönemi Kıbrıs Konusu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 677.

68 Ibid.

69 Fırat, *AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası*, s. 442.

70 *2007 Yılı Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler*, Lefkoşa, Devlet Planlama Örgütü, Mayıs 2009, s. 1.

71 İnşaat sektörü 2004'te %5,3, 2005'te %18,9, 2006'da ise %68,1 oranında büyümüştür. Bkz. *2009 Yılı Faaliyet Raporu*, Lefkoşa, T.C. Yardım Heyeti, Haziran 2010, s. 14.

72 Kıbrıslı Türklere yönelik izolasyonların kaldırılması yönünde beklentinin temelini AB Genel İşler Konseyi'nin 26 Nisan 2004 tarihli kararı oluşturmaktadır: "Kıbrıs Türk toplumu Avrupa Birliği'nin içinde bir gelecek arzu ettiğini açıkça göstermiştir. Konsey, Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonuna bir son vermeye ve Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kalkınmasını teşvik ederek Kıbrıs'ın yeniden birleşmesini kolaylaştırmaya kararlıdır." Bu doğrultuda AB, 2004 yılında Yeşil Hat Tüzüğü'nü ve 2006 yılında ise Mali Yardım Tüzüğü'nü Kabul etmiştir. AB, Kıbrıslı Türklerin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla doğrudan ticaret sözü verse de buna ilişkin çabaların faaliyete geçirilmesi söz konusu olmamıştır, https://ec.europa.eu/cyprus/about-us/turkish-cypriots_tr, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019). BM Genel Sekreteri Kofi Annan da 28 Mayıs 2004'te BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu Kıbrıs raporunda 'adanın yeniden birleştirilmesi için, Kıbrıslı Türklere uygulanan kısıtlama ve engellerin kaldırılmasını istemiştir. Özersay, *2001-2012 Dönemi Kıbrıs Konusu*, s. 666.

73 Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a aktarılan yardımlar, 2002-2004 döneminde ortalama 250 milyon dolar seviyesinden 2005-2007 döneminde 400 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. Yardımların miktarı artarken Kuzey Kıbrıs bütçesi içindeki payı %41 düzeyinden %31 düzeyine gerilemiştir. Bkz. *2009 Yılı Faaliyet Raporu*, s. 59-60.

2008 Sonrası Değişen Koşullar ve Türkiye'yle İlişkilerde Yeni Çalkantılar

Küresel koşulların 2008 ekonomik krizinin etkisiyle değişmesi ve izolasyonların kaldırılması hususunda uluslararası toplumun verdiği sözleri yerine getirmemesi, Kuzey Kıbrıs'ta Annan Planı sonrası dönemde oluşan ekonomik gelişimin etkisinin kısa süreli olmasına neden olmuştur. 2007 yılında yavaşlayan ve ancak %2,8 oranında büyüyen Kuzey Kıbrıs ekonomisi, küresel krizin etkisiyle 2008'de %-2,9, 2009 yılında ise %-5,5 oranında küçülmüştür.⁷⁴ Aynı dönemde AKP, iktidara gelişi sonrasında benimsemiş olduğu Kuzey Kıbrıs ve Kıbrıs sorununu da içeren dış politika önceliklerini değiştirmeye başlamıştır. Kıbrıs sorununun devamıyla ilgili olarak Türkiye'nin yeniden sorumlu tutulması, AB'nin Kıbrıslı Türklere yönelik izolasyonların kaldırılmasına ilişkin sözlerini göz ardı ederken Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'yle ilişkilerini normalleştirilmesi ve hava ve deniz limanlarını Kıbrıslı Rumlara açması talebini sürekli gündemde tutması ve Türkiye-AB ilişkilerinde 'üyelğe alternatif öneriler'in gündeme gelmesi gibi gelişmeler bu politika değişikliğinde etkili olmuştur. Bu gelişmelere tepki olarak AKP, daha güçlü bir şekilde iktidara geldiği 2007'den itibaren, ilk iktidar döneminde karşıt bir tutum aldığı hâkim milliyetçi yaklaşımla benzer söylemler kullanmaya yönelmiştir.⁷⁵

Küresel krizin Kuzey Kıbrıs'ın ekonomisini derinden etkilemesi sonrasında ise Türkiye, Kuzey Kıbrıs için "dışsal disiplin edici bir güç"⁷⁶ veyahut 2011-2015 yılları arasında Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliği görevini de üstlenmiş olan Halil İbrahim Akça'nın Türkiye Cumhuriyeti Yardım Heyeti Başkanı iken Türkiye'de vermiş olduğu bir röportajında sarf ettiği meşhur ifadeyle "[Kuzey Kıbrıs'ın] IMF'si"⁷⁷ rolünü üstlenme çabasına girişmiştir. Üstlenilmeye çalışılan rolle uyumlu olarak AKP hükümeti tarafından Kıbrıs Türk toplumuna yönelik bir dizi 'tasarruf tedbirleri' vakit kaybedilmeden hazırlanarak, bu tedbirlerin CTP liderliğindeki koalisyon hükümeti tarafından uygulanmaya konması istenmiş, hükümet dayatılan ağır önlemleri almaktansa erken seçime gitmeyi tercih etmiştir.⁷⁸ Gündeme gelen 'acil mali önlemler programı', Ankara'yla erken seçimle iktidara gelen UBP hükümeti arasında, "2010-2012 dönemini kapsayan yeni bir 'ekonomik ve mali işbirliği protokolü' imzalanmasıyla hayata geçirilmiştir".⁷⁹ Uygulamaya konulan ekonomik paket ve yapılan yasal düzenlemeler, kamunun ekonomi içerisindeki payının azaltılmasını, kamu harcamalarının kısılmasını -özellikle kamuda yeni işe başlayacak personel maaşlarının asgari ücretle sınırlandırılmasını ve ek ödeneklerin kaldırılmasını ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesini amaçlamıştır. Özellikle kamuoyunda 'Göç Yasası' olarak adlandırılan 'Kamu Çalışanlarının Aylık Maaş, Ücret ve Diğer Ödeneklerinin Düzenlenmesi Yasası'nın gündeme gelmesi ve sendikaların öncülüğünü üstlendiği tüm eylem ve protestolara rağmen 25 Ekim

74 2017 KKTC Ekonomi Durum Raporu, Lefkoşa, TC Lefkoşa Büyükelçiliği Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Ofisi, 2018, s. 15.

75 "Başbakan Erdoğan'dan Kıbrıs Mesajı", *Hürriyet*, 20 Temmuz 2008, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogandan-kibris-mesaji-9476887>; "Şartlar Değişti Artık Taviz Yok", *Milliyet*, 19 Temmuz 2011, <http://www.milliyet.com.tr/sartlar-degisti-artik-taviz-yok-siyaset-1415986/> (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

76 Umut Bozkurt, "Turkey: From the 'Motherland' to the 'IMF of Northern Cyprus'", *The Cyprus Review*, Cilt 26, No 1, 2014, s. 84.

77 "Akça Ne Dedi de Tartışma Çıktı?", *HaberKıbrıs*, 3 Şubat 2011, https://haberkibris.com/6878a3cd-2011_02_03.html, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

78 Özersay, 2001-2012 Dönemi Kıbrıs Konusu, s. 688.

79 Emine Tahsin, "Kuzey Kıbrıs Özelinde Neoliberal Dönüşümün Boyutları", *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 2, 2014, s. 89.

2010'te kabul edilmesi, Kıbrıs Türk toplumundaki hoşnutsuzluk ve gerilimi bir kez daha zirveye taşımıştır.⁸⁰

Ekonomik krizle ortaya çıkan toplumsal hoşnutsuzluğu, bir dizi gelişme daha da güçlendirmiştir. Annan Planı sonrası inşaat sektöründeki patlamayla Türkiye'den gelen üçüncü göç dalgası⁸¹ ve 2007'de yapılan yasal düzenlemeyle işçi ve ailelerinin Kuzey Kıbrıs'a yerleşmelerinin kolaylaştırılması hızlı bir nüfus artışına neden olmuştur. Bu dönemde suç oranlarında yaşanan artışın göç dalgasıyla ilişkilendirilmesi toplumsal tepkinin büyümesinde önemli bir etken olmuş, Kıbrıs Türk Hava Yolları'nın (KTHY) 2010'da iflasını açıklaması özelleştirmenin olası sonuçları konusunda toplumsal endişeyi artırmıştır. Toplumun önemli bir kısmı tüm bu gelişmelerden başta UBP olmak üzere Kıbrıs Türk hükümetlerini ve AKP yönetimini sorumlu tutmuştur.⁸²

AKP iktidarının 'talimatlarıyla' UBP hükümetinin son sürat hayata geçirmekte olduğu ekonomik uygulamalara tepki göstermek için, KTÖS, KTOEÖS ve KTAMS sendikalarının da aralarında bulunduğu 11 sendika ilk olarak, 15 Kasım törenleri için Kuzey Kıbrıs'a gelen dönemin Kıbrıs İşlerinden de Sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek'i, "Bu Memleket Bizim" ve "Memleketimiz Satılık Değil" pankartlarıyla karşılamışlardır.⁸³ Cemil Çiçek bu eyleme tepkisini, AKP'nin Kıbrıs sorunu ve Kuzey Kıbrıs konusunda hâkim milliyetçi paradigmaya yakınlaştığı iddiasını doğrularcasına bu yaklaşımın en klişe suçlaması olan 'Rumculuk'a başvurarak göstermiştir: "Ben orada bağırnlara baktım. Yeşil Hat'tın öbür tarafında bağırnlara ne kadar da çok benziyorlar".⁸⁴ Çiçek'in bu açıklamasına tepkiler sürerken Sendikal Platform, 28 Ocak 2011'de (Birinci) Toplumsal Varoluş Mitingi'ni düzenlemiştir. Mitinge katılanların 'işbirlikçi' diye nitelendirdikleri UBP hükümeti ve Türkiye'ye karşı tepkilerini içeren bazı söylem, pankart ve sloganlar arasında: "Bu memleket bizim, biz yöneteceğiz"; "Göç Yasası'nı getireni de geçireni de götüreceğiz"; "Ankara ne parayı, ne paketini ne de memurunu istiyoruz"; "Ankara elini yakamızdan çek"; "İnönü Meydanı'na isyanımızla geldik. Aşımıza, ekmeğimize, işimize uzanan eller var" gibi ifadeler yer almıştır.⁸⁵ Birinci Toplumsal Varoluş Mitingi'nin Türkiye'de derin yankılar uyandırdığını söylemek mümkündür. Özellikle Türkiye ve AKP iktidarını hedef alan söylem, slogan ve pankartlara çok sert tepki gösteren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 'besleme çıkışı' olarak aktüalize edilen ve Kıbrıslı Türkler arasında büyük infial yaratan açıklamasını yapmıştır: "'Türkiye çek git' diyor. Sen kimsin be adam. Ülkemizden beslenenlerin bu yola girmesi manidardır".⁸⁶ Sadece bu açıklamayla yetinmeyen AKP iktidarı, Şubat ayındaki sürpriz kararıyla, kısa bir süredir görevini sürdüren dönemin Türkiye Lefkoşa Büyükelçisi Kaya Türkmen'i görevden alarak yerine Türkiye Cumhuriyeti Yardım Heyeti Başkanı Halil İbrahim Akça'yı atamıştır.

80 Ankara'da 15 Temmuz'da düzenlenen bir basın toplantısı esnasında Recep Tayyip Erdoğan'ın, dönemin Başbakanı İrsen Küçük'e maaşını sorması ve Kuzey Kıbrıs'taki müdür maaşlarıyla kıyaslamasının da bu tepkilerin hızla büyümesinde önemli rol oynadığı belirtilmelidir ("Erdoğan'dan KKTC'li Gazeteciye Fırça", *Habertürk*, 16 Temmuz 2010, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/532891-erdogandan-kktcli-gazeteciye-firca#>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

81 Mete Hatay ve Rebecca Bryant, *Negotiating the Cyprus Problem(s)*, İstanbul, TESEV, 2011, s. 18.

82 Özersay, *2001-2012 Dönemi Kıbrıs Konusu*, s. 688.

83 "11 Sendika, TC Devlet Bakanı Çiçek'in KKTC'ye Gelişi Sırasında Eylem Yaptı", *HaberKıbrıs*, 15 Kasım 2010, https://haberkibris.com/2748260a-2010_11_15.html (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

84 "2010 Sendikaların Grev ve Eylem Yılı Oldu", *Starkıbrıs*, 27 Aralık 2010, <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=80078> (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

85 "Toplumsal Varoluş Mitingi Yapıldı", *HaberKıbrıs*, 28 Ocak 2011, https://haberkibris.com/76b69c96-2011_01_28.html (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

86 "KKTC'de 'Sen Kimsin Be Adam!' Bombası", *Milliyet*, 5 Şubat 2011, <http://www.milliyet.com.tr/kktc-de-sen-kimsin-be-adam-bombasi-siyaset-1348534/> (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

Bu noktada Akça'nın Kıbrıs Türk toplumunun ve sendikaların gündemini meşgul eden son derece 'sansasyonel' bir isim olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁸⁷

Türkiye yetkililerinin gösterdiği reaksiyonların toplumdaki tepkileri daha fazla kamçılmasıyla 2 Mart 2011 tarihinde 'cevap niteliğinde' düzenlenen İkinci Toplumsal Varoluş Mitingi, daha geniş katılıma sahne olmuştur. Mitingde yapılan konuşmalar, atılan sloganlar ve taşınan dövizler, son gelişmeleri sert bir dille eleştirip, birçok önceki talep ve şikâyetleri; "Hükümetin uygulamaya koyduğu ekonomik tedbirler Ankara'nın dayatmasıdır"; "Kendi evimizin efendisi olmak istiyoruz"; "Talimatla yönetilmeye hayır"; "Kıbrıslı Türkler Kıbrıs'ta federal bir çözüm [istiyor]" vb. diye yinelerken, Türkiye'ye her geçen gün biraz daha artan bağımlılığın diğer bir müsebbibi olarak da AB'yi ön plana çıkartmıştır.⁸⁸ Mitinglerin devamı niteliğindeki bir dizi gelişme de Temmuz ayında yaşanmıştır. 20 Temmuz törenleri için Kuzey Kıbrıs'a gelen Erdoğan'ı protesto etmek amacıyla KTAMS, sendika binasına "Bir verip beş alıyorsun, utanmadan besleme diyorsun" yazılı bir pankart asmıştır. Pankart, polis binaya girmesiyle indirilmiş, bazı sendikacılar da gözaltına alınmıştır.⁸⁹ Polis şiddeti Sendikal Platform tarafından KTHY binası önünde gerçekleştirilen protesto gösterilerinde artarak devam etmiştir.⁹⁰

Üç yıllık programlar halinde sunulan 2010-2012 'Kamunun Etkinliğinin ve Özel Sektörün Rekabet Gücünün Artırılması Programı'; 2013-2015 'Sürdürülebilir Ekonomiye Geçiş Programı'; ve 2016-2018 'Yapısal Dönüşüm Programı'na bakılarak ekonomik paketlerin temel amaçlarının değişmediği ifade edilebilir. Neoliberal dönüşümün temel özelliklerini taşıyan uygulamalar, yapısal reformlar ve özelleştirmelerle kamu sektörünün ekonomideki payını azaltmayı ve özel sektörün daha etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürebileceği ortamın yaratılmasını hedeflemiştir. Buna karşılık sendikalar bunları, "Kıbrıslı Türklerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına uymayan ve tamamen siyasi amaç güden dayatma" programlar olarak nitelendirmişlerdir.⁹¹ Sendikaların kaygılarını, sendikal hakların ve çalışanların kazanımlarının daraltılması, özelleştirme adı altında Türkiye menşeli sermayenin Kuzey Kıbrıs'taki ekonomik ve siyasi düzene hâkim olması şeklinde özetlemek mümkündür.

Sendikaların tepkileri söz konusu dönemde sadece ekonomik kaygılarla sınırlı kalmamış, tansiyonu yükselten farklı toplumsal gelişmelere yönelik eleştiri, eylem ve protestolarla da devam etmiştir. Nisan 2016'da kurulan UBP-Demokrat Parti (DP) azınlık hükümeti döneminde gündeme getirilen Kuzey Kıbrıs'ta 'Türkiye Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Yurtdışı Koordinasyon Ofisi kurulması'na dair yasa/anlaşma, toplumun tansiyonunu bir kez daha yükseltmiştir. Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğu tarafından tüm "sportif ve kültürel faaliyetlerle ilgili yürütme yetkisinin Türkiye'ye devredilmesi" ve dolayısıyla "Kıbrıslı Türklerin yaşam biçiminin dayatmayla değiştirilmesi" şeklinde yorumlanan anlaşmaya bu dönemde sert tepki gösterilmiştir. "Reddediyoruz" ismiyle kayıtlara

87 "KKTC'de Elçi Harekatı", *Milliyet*, 11 Şubat 2011, <http://www.milliyet.com.tr/kkctc-de-elci-harekatı-siyaset-1350808/>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

88 Rana Sarro, "Demokrasi Dersi", *Starkıbrıs*, 3 Mart 2011, <http://www.starkıbrıs.net/index.asp?haberID=85727>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

89 "Ayşe Soygür Çıralı ile Devrim Barçın Tutuklandı", *Kıbrıs Postası*, 19 Temmuz 2011, http://www.kıbrıspostası.com/mobile/index.php?news_id=58308, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

90 "KTHY Çadırında Görülmemiş Şiddet!", *Kıbrıs Postası*, 20 Temmuz 2011, http://www.kıbrıspostası.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n58330-KTHY-cadirında-gorulmemis-siddet-Fotograflarla-6-gozalti-ve-6-ciddi, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

91 "Sendikal Platform Toplumsal Varoluş Mücadelesini Yükseltecektir", *KTOEÖS*, 4 Ocak 2013, <https://www.ktoeos.org/sendikal-platform-toplumsal-varolus-mucadelesini-yukseltecektir/>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

geçen süreçte Sendikal Platform bir kez daha ön plana çıkarken, kitlelerin yoğun katılımına sahne olan iki miting organize edilmiştir.⁹² Toplumun giderek yükselen tepkisine ilerleyen günlerde hukuki tartışmaların da eklenmesi, hükümeti geri adım atmaya zorlamıştır.⁹³ Sendikaları harekete geçiren diğer olay ise 2016'nın son günlerinde yaşanmıştır. UBP-DP hükümeti, Eylül ayında gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısıyla, yaz saati uygulamasının Türkiye'de alınan karara paralel olarak yıl boyunca devam etmesi kararını almıştır. Bu karara sendikalar ve diğer STK'lar tarafından ivedilikle yöneltilen eleştiriler,⁹⁴ 29 Kasım'da lise öğrencilerinin ölümüyle sonuçlanan trafik kazası sonucunda yeni bir boyut kazanmıştır.⁹⁵ Toplumda derin üzüntü yaratan kaza sonrasında sendikalar tarafından birçok grev ve protesto eylemleri gerçekleştirilmiştir. Gerginliğin hızla artması ve özellikle Başbakanlık önündeki eylemde polisle eylemcilerin karşı karşıya gelmesiyle hükümet, haftalık çalışma süresi ve eğitim saatleri konusunda değişiklik yapmak durumunda kalmıştır.⁹⁶ 2018'in yaz aylarında etkisini arttıran döviz krizine yönelik ise Sendikal Platform, 6 Eylül'de "İthal Krizlere Karşı Toplumsal Varoluş Yürüyüşü"nü düzenlemiştir. Tercih edilen isimden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'ye bağımlılığın yaşanan krizin asıl nedeni olduğu vurgulanan eylemde, kendi sosyo-kültürel değerleriyle yaşayan federal Kıbrıs da tek çare sıfatıyla ön plana çıkartılmıştır.⁹⁷

Sonuç

De facto devletlere ilişkin mevcut yazında hamî devlete bağımlılık önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bağımlılığın ve *de facto* devletlerin milliyetçi yapılarının, çoğunlukla bu devletlerdeki demokratik yapı, sivil toplumun işlevselliği ve faaliyet alanları üzerinde kısıtlayıcı etki yarattığı savunulmaktadır. Bir *de facto* devlet olarak Kuzey Kıbrıs, uluslararası sistemde tanınmaması ve siyasi ve ekonomik izolasyonlar dolayısıyla, diğer *de facto* devletler gibi hamî devletine birçok yönden bağımlı durumdadır. Bu durumuna rağmen uluslararası toplumda, diğer *de facto* devletlere kıyasla görece daha demokratik ve özgür bir birim olduğu kabul edilmektedir. Kuzey Kıbrıs, sivil toplumun tarihsel nedenlerle de daha özerk, etkin ve işlevsel olması ve 2000 sonrasında konjonktürel değişimin de etkisiyle özellikle sendikaların üstlendikleri öncü rol nedeniyle, diğer *de facto* devletlerden ayrılmaktadır. Bu çalışma, Kuzey Kıbrıs'a odaklanarak, söz konusu birimlerin iç meseleleri ve hamî devletlerin toplumsal yapıya etkisinin irdelenmesi hususunda mevcut yazındaki eksikliğe katkıda bulunmayı amaçlamıştır. İlaveten, Kuzey Kıbrıs-Türkiye-sendikalar ilişkisinin analiziyle, *de facto* devletler yazınında önceki kısımlarda belirtilen kuramsal çalışmalara katkı sağlayacak nitelikte bulgular sunmaya çalışmıştır.

92 "Reddediyoruz Yine Sokakta", *Kıbrıspostası*, 4 Ağustos 2016, http://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n197160-Reddediyoruz-yine-sokakta, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

93 "Koordinasyon Ofisi Anlaşması Geri Çekildi", *Kıbrıspostası*, 28 Ekim 2016, <http://www.kibrispostasi.com/mobile/koordinasyon-ofisi-anlasmasi-geri-cekildi>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

94 Örneğin KTÖS bu kararın "Avrupa yerine Arap ülkelerine entegrasyon" anlamına geldiğini söylerken, Türkiye'nin kararını taklit eden hükümeti "Türkiye'nin alt yönetimi" gibi davranmakla itham etmiştir. "KTÖS: Hükümet Türkiye'nin Alt Yönetimi Gibi Davranmayı Bıraksın", *Kıbrıs*, 30 Ekim 2016, <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/ktos-hukumet-turkiyenin-alt-yonetimi-gibi-davranmayi-biraksin/5175>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

95 "Girne Dağyolu'nda Feci Kaza: 3 Ölü", *Havadis*, 29 Kasım 2016, <https://www.havadiskibris.com/girne-dagyolunda-feci-kaza-3-olu/>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

96 "Eğitim Saatleri Uzlaşıyla İkiye Bölündü", *Kıbrıspostası*, 20 Aralık 2016, http://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n208632-egitim-saatleri-uzlasiyla-ikiye-bolundu-20122016, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

97 "Bağımlılık Değil Bağımsızlık", *Yenidüzen*, 6 Eylül 2018, <http://www.yeniduzen.com/bagimlilik-degil-bagimsizlik-106382h.htm>, (Erişim Tarihi 19 Mart 2019).

2000'lerde Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ın içinde bulunduğu konjonktür ve yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin yarattığı toplumsal tepkiler, Kıbrıs Türk toplumunda sol eğilimli sendikaların öncülüğünde 'kendi kendini yönetme' talebinin güçlenmesine neden olmuştur. Sendikalar, oluşturdukları platformlar ve öncülük ettikleri eylemlerle toplumsal tepkinin organizasyonunda, uluslararası arenada Kıbrıslı Türklerin şikâyet ve taleplerinin duyurulmasında etkili olmuşlardır. Bu durum, Kuzey Kıbrıs-Türkiye-sendikalar ilişkilerinde dönem dönem sert eleştiriler, suçlamalar ve misillemelerin yaşandığı inişli-çıkışlı bir seyir ortaya çıkarmıştır.

İnişli-çıkışlı seyrin günümüzde de geçerliliğini koruduğu, hatta sendikaların toplumun büyük çoğunluğunun nezdinde edindikleri hami devlet ve politikalarına karşı 'direnişte yıkılmayan son kale' imajının derinleştiği söylenebilir. Sol eğilimli sendikalar, her türlü siyasi, ekonomik ve sosyal problemin ana müsebbibinin Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasında vesayet ve bağımlılık ilişkisi olduğuna dair toplumun büyük çoğunluğundaki algının öncülüğünü ve bu doğrultudaki faaliyetlerini sürdürmektedirler. Günümüz küresel koşulları da göz önünde bulundurulduğunda, Kuzey Kıbrıs'ın uluslararası sistemdeki mevcut konumunda ve Kuzey Kıbrıs-Türkiye-sendikalar ilişkilerinde bir değişiklik beklenemeyeceği belirtilebilir. Bu koşullar altında, Kuzey Kıbrıs'ı diğer *de facto* devletlerden ayırıştıran sendikaların hami devlete karşı eleştirel ve suçlayıcı tutumlarını, Türkiye'nin ise ekonomik paketler aracılığıyla Kuzey Kıbrıs'taki toplumsal yapıyı değiştirmeye yönelik tavrını sürdüreceklerini öngörmek mümkündür.